

PANDEMİDE İŞVEREN DERNEKLERİNİN DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÖYLEMİ: TÜSİAD ve MÜSİAD RAPORLARINI OKUMAK

Çağdaş CEYHAN*

Özet

Son yirmi yılın toplumsal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri tüm dünyayı enlem gibi saran dijital dönüşümün, çeşitli fazlarında kimi zaman bileşik, kimi zaman eşitsiz bir biçimde konumlanmıştır. 2020'de ortaya çıkan pandemi koşulları bu dönüşümü hızlandırmış, dijitalleşmeyle beraber oluşan yeni toplumsallıkları derinleştirmiş, pek çok analog toplumsal ilişki tarzını ise olduğundan hızla dönüştürmeye başlamıştır. Türkiye'de nüfusun önemli bir kesimi dijital teknolojileri kullanmakta ve getirdikleri toplumsallaşma biçimlerine hızla eklemlenmektedir. Tam da bu noktada dijitalleşme, *dördüncü sanayi devrimi* kavramlarının ülke ekonomisi ve farklı sınıflar için ifade ettiği anlamlar önem kazanmaktadır. Bu çalışma odağını sermayeye çevirip, sermayenin dijitalleşme sürecinde ne gibi yönelimlere sahip olduğunu; bunların kendi sınıf perspektifleri açısından öneminin ne olduğunu anlamaya çalışacaktır. Bu çalışmanın cevaplamaya çalışacağı soru kültürel ve siyasal olarak iki farklı gelenekten gelen iki sermaye grubu TÜSİAD (Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği) ve MÜSİAD'ın (Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği) dijital dönüşüme nasıl baktıkları olacaktır. Farklar ve benzerlikler TÜSİAD VE MÜSİAD'ın pandemi devam ederken yayımladıkları raporlar üzerinden değerlendirilecektir. Konu ile ilgili olarak MÜSİAD'ın Temmuz 2020 tarihli *Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri* ve TÜSİAD'ın Ocak 2021 tarihli *Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği* raporları eleştirel söylem çözümlemesi ile analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: TÜSİAD, MÜSİAD, Dördüncü Endüstri Devrimi, Dijital Dönüşüm, Eleştirel Söylem Çözümlemesi

TURKISH CAPITAL'S DIGITAL TRANSFORMATION DISCOURSE IN THE PANDEMIC: READING TÜSİAD AND MUSIAD REPORTS

Çağdaş CEYHAN*

Abstract

In the last two decades, the social, cultural and economic developments have been positioned in various phases of the digital transformation, which has surrounded the whole world like latitude, sometimes in a combined and sometimes unequal way. The pandemic conditions that occurred in 2020 accelerated this transformation, deepened the new societies that emerged with digitalization, and started to transform many analog social relations styles rapidly. A significant part of the population in Turkey uses digital technologies and is rapidly incorporated into the forms of socialization they bring. At this point, the meanings of the concepts of digitalization and the fourth industrial revolution for the country's economy and different classes gain importance. This study focuses on capital and what kind of orientations capital has in the digitalization process. In this article, I will try to understand what their significance regarding their class perspective. The question that this study will try to answer will be how the two capital groups TÜSİAD (Turkish Industry and Business Association) and MUSIAD (Independent Industrialists and Businessmen Association), which come from two different cultural and political traditions, view digital transformation. Differences and similarities will be evaluated through the reports published by TÜSİAD and MUSIAD while the pandemic continues. Regarding the subject, MUSIAD's July 2020 Impact of Digital Transformation on Business Processes and TUSIAD's January 2021 Future of Software Ecosystem in Turkey reports will be analyzed with critical discourse analysis.

Keywords: TÜSİAD, MÜSİAD, Fourth Industrial Revolution, Digital Transformation, Critical Discourse Analysis

Giriş

COVID 19 salgını insan-toplum, teknoloji ve gerçeklik-ütopya ilişkilerinin zamansallığında, tahayyüllerinde, çok boyutlu kırılmalara yol açtı. Zamanın ruhunun alacağı yön adeta kırılarak pek çok zamansallık, pek çok olanak ve bir o kadar da eşitsizliklerin yapısal sonuçları olan distopyayı gezegenin farklı bölgelerinde eşitsiz gerçeklikler bütünü olarak insanlığın önüne sundu. Olanaklar, daha çok dijital dönüşüm, endüstri 4.0 çerçevesinde tartışılırken; benzer şekilde kurtuluşçu ütopyalar da dijital dönüşümü bir başlangıç noktası olarak ele alarak müştereklere, işin geleceğine, kolektif zekânın dönüştürücülüğüne, iyimserliklerini dayandırdılar. Cesare (2020) şiirsel diliyle salgının yarattığı “Büyük Kapanma”yı “Herhangi bir kelimenin ya da hareketin, bir gün tanımlanmamış bir suçlamanın izi, bir iddianamenin kanıtı olmayacağını kim iddia edebilir” diye sorarken, COVID 19 salgının bizi hızla dijital psiko-politik çağa fırlattığını belirtmektedir (Cesare, 2020: 72-73). Distopik gelecek tasavvurlarının bir kehanet olmanın ötesine geçtiğini ise Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kurumların raporları hatırlatıyor. 2020'nin ilk çeyreğinde gerçekleştiği tahmin edilen 155 milyon tam zamanlı iş kaybının yılın ikinci çeyreğinde 400 milyona yükselmesi bekleniyor (Kozanoğlu, 471: 2020). Tam da bu noktada dijitalleşmenin kuşattığı Büyük Kapatılma döneminde işveren dernekleri nasıl bir gelecek tahayyülüne sahiptir sorusu önem kazanıyor. Pandemi süresi boyunca dijital dönüşümün öneminin anlaşılması, dijitalleşmenin fiziksel akışı kesintiye uğrayan toplumsal ilişkilere ve ekonomiye akış kazandırması bu çalışmanın önemini oluşturuyor. Bu çalışmanın cevaplamaya çalışacağı soru kültürel ve siyasal olarak iki farklı gelenekten gelen iki işveren derneği TÜSİAD VE MÜSİAD'ın dijital dönüşüme nasıl baktıkları olacaktır. Farklar ve benzerlikler TÜSİAD VE MÜSİAD'ın pandemi devam ederken yayımladıkları raporlar üzerinden değerlendirilecektir. Konu ile ilgili olarak MÜSİAD'ın Temmuz 2020 tarihli *Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri* ve TÜSİAD'ın Ocak 2021 tarihli *Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği* raporları eleştirel söylem çözümlemesi ile analiz edilecektir. Raporlardan biri dijital dönüşümü bir bütün olarak ele alırken (MÜSİAD'ın raporu) diğeri yazılım ekosistemi ile kendisini sınırlamıştır. Bu iki çalışma farklı başlıklarda gözükmesine rağmen dijital dönüşümle ilgilidir. TÜSİAD'ın dijital dönüşümü ele alan pek çok raporu vardır. Çalışmanın buradaki kısıtlılığı bu raporların dijitalleşmenin çok fazla ön plana çıktığı pandemi süresince eş zamanlı hazırlanmış olmasındadır. Çalışmanın arka planında pandeminin dijitalleşmeyi dayatıcı etkisinin önemi vardır. İleride tüm raporları ele alan daha

ayrıntılı çalışmalar yapılabilir. Çalışma, kavramsal çerçevesini büyük oranda Karl Polanyi'nin *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (orj. 1944, çev. 2020) ve Ayşe Buğra ve Osman Savaşkan'ın (2015) Polanyi'yi izleyerek geliştirdiği *Türkiye'de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası* çalışmalarındaki izleklere dayandıracaktır. İzleyen bölümde dördüncü Sanayi Devrimi olarak Dijital Devrim'den kısaca bahsedildikten sonra TÜSİAD VE MÜSİAD tarihsel bağlamları çerçevesinde tartışılacak ve son bölümde ise adı geçen raporlar bu tarihsel bağlamla ilişkisi kurularak analiz edilecektir.

Endüstri 4.0 ya da Dijital Devrim

Schwab (2020) yaşadığımız çağı *dördüncü sanayi devrimi* olarak değerlendirirken üç temel nedeni kendisine dayanak yapar. Bunlardan ilki hızdır, önceki sanayi devrimlerinin tersine bu devrim doğrusal değil üstel bir hızla gelişmektedir; ikinci unsur ise genişlik ve derinliktir bu ise iş dünyasında, toplumda ve bireysellikte benzeri görülmedik paradigma değişimlerine yol açmaktadır. Üçüncü unsur ise sistem etkisidir. Bu devrim; ülkeler, şirketler, sektörler arasında sistemlerin bütünsel bir dönüşümünü içermektedir (Schwab, 2020: 11). Schwab, daha fazla zenginliğin, on ya da on beş yıl öncesine göre daha az sayıda işçi ve maliyetle üretilebileceğini öte yandan dijital çağın gerçekliğinin birçok yeni şirketin depolama, nakliye ve çoğaltma maliyeti sıfır olan enformasyon malları üretmesi olduğunu ifade etmektedir (Schwab, 2020:19). Endüstri 4.0 şirketlerin envanter planlaması ve kontrolü, esnek üretim hatları geliştirme, çevreye uygun tasarım, yeniden üretim için tasarım, destekli montaj, akıllı depolama yönetimi yapabilme yeteneği, kendi kendini yapılandıran iş istasyonu düzeni, ürün ve süreç izlenebilirlik ve montaj kontrol sistemi gibi konularda kritik bir rol oynamaktadır (Bağ vd., 2021: 3). Esnekliği, verimliliği ve aşırı kârları içeren bir süreç olan dijital devrimin sanayinin yanında toplumsal yaşama etkileri de kilit bir roledir. Dijital teknolojiler üzerine olan tartışma 1989'da Sovyet Bloku'nun yıkılmasından sonraki tarihin sonu tartışmalarına benzer bir eğilim göstermektedir. Özellikle iş yapış şeklimizi ve toplumsal ilişkilerimizi şeffaf bir jelatinin toplumun yüzeyini kaplaması gibi saran tüm dijital tabanlı ilişkiler reddedilemez hale gelmiştir. Soru daha çok şurada yatmaktadır: Bu teknolojiler hangi tür toplumsal kalkınmaya katkı sunmaya yönlendirilebilir?

Edwards (2020), tam da bu noktada toplumlarımızı huzursuz eden bir gelişmeye dikkat çeker. Özellikle sosyal medya ağlarının kutuplaştırma siyasetinin

taşıyıcısı olduğunu ifade eden Edwards, dijitalin, toplumsal fikir birliğinin dağılmasında dahil olduğuna dair birçok sağlam kanıt olduğunu öne sürer ve yaşanan bu süreci dijital Balkanizasyon olarak adlandırır (Edwards, 2020: 131). Cathy O'Neil (2020) ise *Matematiksel İmha Silahları* kitabında büyük verinin etnik, sınıfsal ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini matematiksel modeller üzerinden anlatır.

Herbert Simon'ın izini takip eden Lee (2017), dijital çağın yapayın gereksinimlerine özgü biçimde tasarmlandığını ifade eder. Buradaki tasarım fikri bir Tanrı'dan çok mühendisin aklına göndermedir. Simon'a göre yapay olgular şunlardır: Siyasal sistemler, ekonomiler, tasarlanmış eserler ve idari örgütlenmeler (Simon'dan aktaran Lee, 2017: 19).

Srnicek ve Williams ise dijital dönüşüme emek cephesinden bakarlar ve “post-kapitalist bir topluma ulaşılabilecek mi?” sorusunu sorarlar. Teknolojik gelişmelerin hakkını veren yazarlar, teknolojik gelişmeler önce benimsenip ardından işletmelerin çalışma yöntemlerine adapte edildiği için, verimlilik rakamları konusunda bir gecikme beklenmesi gerektiğini öne sürmektedir (Srnicek ve Williams, 2017: 203). Fuchs ise Marksist bir bakış açısıyla Endüstri 4.0'a şüpheyle bakar. Fuchs'a göre kapitalist koşullar altında endüstri 4.0 tabanlı otomasyonun en olası sonucu, teknolojik olarak tetiklenen işsizlik ve üretim araçları üzerinde insan kontrolünün kaybedilmesi, böylece dijital makinelerin sermayenin işçileri kontrol ettiği ve izlediği ve üretim sürecinde emeğin özerkliğini ve karar gücünü sınırlandırmaya çalıştığı bir araç görevi görmesi olacaktır. (Fuchs, 2012: 113). Witheford ise siberetik ve küreselleşmenin birleşiminin kapitalist girdabın temel dinamiğindeki gerilimi, emeği aynı anda hem içeren hem de dışlayan “işleyen çelişkisini” yeni bir aşamaya yükselttiğini söyler (Witheford, 2019: 238).

Endüstri 4.0 ve dijital devrimle ilgili farklı bakış açıları geri dönüşü olmayan bir sürecin içinde olduğumuza dair ortak bir kabule dayanır. Soru daha çok farklı sınıfların süreci kendi lehlerine çevirecek hamlelerin ne olacağına düğümlenmektedir. Bu noktada geniş bir işveren ittifakı dünya çapında ve Türkiye'de oldukça avantajlı görünmekte ve bu yeni endüstri devriminin teknolojik söylemini sınıfsal çıkarlarına göre biçimlendirip doğallaştırarak ana akımlaştırmaktadır. Bu doğrultuda izleyen bölümde TÜSİAD VE MÜSİAD'ı tarihsel bağlamı içinde ele alınmaya çalışılarak raporların analiz edileceği söylemsel arka planın nasıl oluştuğunun izi sürülecektir.

İki İşveren Derneği: İki Gelenek

Piyasa fikrinin düpedüz bir ütopya olduğunu söyleyen Polanyi (2020) piyasa kurumunun toplumun insani ve doğal özünü yok etmeden uzun süre yaşayamayacağını belirtir (Polanyi, 2020: 36). Polanyi, bizzat piyasayı kuranın devletin müdahalesi olduğunu ifade eder. Jessop, Polanyi'nin sanayi toplumu analiz çerçevesini bilginin üretimi ve dolaşımına uyarlayarak 'hayali bir metâ olarak bilgiyi düşündürmek mümkün müdür?' sorusunu sorar.

Ancak çeşitli alanlarda çeşitli aktörler tarafından değişen ölçeklerde direnişe rağmen, devletler, fikri ammeyi korumak ve dolayısıyla bilginin sanki alt tarafı bir metâyımış gibi (hep kapitalist üretim ilişkileri içinde üretilmiş bir meta olmak bir yana) görülmesini önlemek için, etkin güçlü müdahalelerde henüz bulunmuş değil. Aksine önde gelen kapitalist devletlerin müdahalesi bir ortak kaynak olarak bilgiyi kâr amaçlı, piyasa dolaylı ekonomik rekabet mantığına tabi kılacak yönde (Jessop, 2021: 167).

Devletler ve şirketlerin özellikle fikri mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemeleri daha kısıtlayıcı almaya başladığı günümüzde bilginin konumu ise önemlidir. Özellikle çalışmanın analiz kısmında sermayenin bilgiyi kendine nasıl temellük etmeye çalıştığının üzerinde durulacaktır.

Buğra ve Savaşkan (2015) bugün yeni kapitalizmin kendine özgü düzenlemelerini anlamak için *Büyük Dönüşüm*'de piyasa ekonomisinin kendi kurallarına göre işleme niteliğine ilişkin vurgunun ötesine geçmek gerektiğini belirtir. Streeck'in, STK'ların konumları ve yetkilerindeki değişimle ilgili analizi daha önce devletin kural koyduğu alanların basitçe piyasa tarafından yutulmadığını, artık piyasa aktörlerinin de kamusal roller oynadığı yeni bir düzenleme biçimine tabi olduğuna işaret eder (Streeck'ten aktaran Buğra ve Savaşkan, 2015: 33). Yine Buğra ve Savaşkan'a (2015) göre devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkiler simbiyotiktir söz konusu ilişki farklı toplumlarda farklı biçimler alabilir, siyasi partilerin izlediği siyaset bu ilişkiyi önemli ölçüde şekillendirebilir (Buğra ve Savaşkan, 2015: 34).

1950'li yılların sonuna kadar Türkiye'de iş insanları hükümetle ters düşme konusunda çekinceli bir tavır içinde olmuşlardı. 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara gelindiğinde ise iş insanları, dernekleri aracılığıyla siyaset üzerinde bir baskı grubu olarak rol oynamaya başlamış, kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. 1962'de Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun (TİSK), 1971'de büyük sermaye gruplarını temsil eden TÜSİAD'ın kurulması "sınıfsız bir toplum

olarak Türkiye” gibi bir ideolojik doğrulamanın giderek itibar kaybettiği bir sürecin önemli kilometre taşlarıydı (Buğra ve Savaşkan, 2015: 68-69). TÜSİAD'ı kuran on iki sanayici, iş dünyasının TOBB'dan ayrı, gönüllülük esasına dayalı bir örgütlenmeye gereksinim duyduğunu ifade etmiştir. TÜSİAD'dan önce tüm iş insanları TOBB şemsiyesi altında temsil edilmekteydi. TÜSİAD'ın kurulması önemli bir ekonomik ve politik aktörün Türkiye tarihine etki etmesini beraberinde getirmiştir (Çepel, 2018: 93).

TÜSİAD'ın Türkiye'nin ekonomik ve siyasi hayatında büyük bir etkinliğe ulaşması Bülent Ecevit'in başbakanlığı döneminde, hükümeti yıpratmasıyla olmuştu (Türk, 2009: 22). İçe yönelik sermaye birikiminin açık bir krize girdiği 1979 yılı, aynı zamanda TÜSİAD'ın Türkiye ekonomisine/toplumuna bir dizi müdahalenin yapılmasının zorunluluğunu da işaret ettiği yıllardı (Ercan'dan aktaran Işık, 2018: 161). TÜSİAD'ın girişimleri, başından beri büyük ölçüde devlet tarafından yaratılmış bir burjuvazinin sosyal statüsünü iyileştirmeye yöneliktir. Birliğin sosyal rolü, siyasi gelişmelerin açıkça özel sektör lehine olduğu uluslararası ve yerel bir ortamda, 1980'lerde giderek daha önemli hale geldi (Buğra, 1998: 526). 1980 sonrasında TÜSİAD'ın da içinde bulunduğu ekonomik çıkar örgütlerinin sivil toplum şemsiyesi altında değerlendirilmesiyle hâkim neoliberal söylemi tamamlayan sivil toplum kavramı liberal demokrasiye ulaşmanın başat söylemi olarak öne çıkmıştır. Buna göre ekonominin liberalizasyonunun bir sonucu olarak görülen sivil toplumun gelişimi sayesinde ekonomi ve toplumu etkileyen ve farklı çıkarları temsil eden güçlü ekonomik aktörler ortaya çıkabilmiştir (Gürgen, 2012: 53). TÜSİAD yönetimi, iş camiasının sağlam ve tartışmasız bir statüye sahip olacağı bir ortam yaratma hedefini sürdürürken, esas olarak Avrupa ekonomik ve sosyal kalkınma modelini kullandı. Böylece örgütün stratejik vizyonu hem ekonomik hem de siyasi gerekçelerle savunulan Avrupa yanlısı bir politika yönelimini içeriyordu (Buğra, 1998: 527).

TÜSİAD'ın aksine 1990'da ihracata dayalı ekonomik gelişmenin sonraki aşamasında kurulan MÜSİAD, İslami esaslara dayalı bir ekonomi yorumunu sermaye sahipleri arasındaki bağın kaynağı olarak kullandı (Buğra'dan aktaran Gürgen, 2012: 54). Yankaya, MÜSİAD'ı oluşturanın iki farklı sermayeye sahip yeni bir seçkin grubunun güzergâhlarını şöyle sıralamaktadır: Batılılaşma, otoriter sekülerleşme ve ekonomik kalkınmadan gelen bir modernleşme sermayesi ve diğer yandan İslami sosyalizasyondan kaynaklanan İslami bir sermaye (Yankaya, 2018: 37). MÜSİAD'ın oluşumunu ve güçlenmesini sadece

yerel siyasete ilişkin göstergelerle açıklamak yanıltıcı olacaktır. Özellikle 1989'da Sovyet Bloku'nun yıkılmasından sonra sivil toplum ve çokkültürlülük söylemleri sosyal bilimlerden siyasal toplumsal hareketlere kadar geniş bir yelpazede hâkim söylem konumuna geldi. Buğra ve Savaşkan'ın da (2015) yerinde tespitleri gibi ideolojik ve siyasi çatışmalar, merkezi sınıftan kültürel kimliğe doğru kayarken Refah Partisi (RP) de İslam toplumunu sekülerleştirmek isteyen cumhuriyetçilerin yabancılaştırdığı dindar Müslümanları dezavantajlı bir grup konumuna oturtmak üzere çokkültürcülük retoriğini benimsedi.

Kymlicka, toplumsallık kültürü adını verdiği kavramla, hem kamusal hem de özel alanları kucaklayan, üyelerine sosyal, eğitsel, dinsel, eğlenceye ilişkin ve ekonomik hayat da dahil olmak üzere tüm insan etkinliklerinde anlamlı hayat tarzları sağlayan bir kültürü anlatmaya çalışır (Kymlicka, 2020: 142). Kymlicka'nın bu kültürlere toplumsallık kültürleri demesinin nedeni yalnızca ortak anılar ya da değerlerle değil aynı zamanda ortak kurumlar ve pratiklerle de ilgili olduklarını vurgulamak içindir (Kymlicka, 2020: 143). Tam da bu noktada Kymlicka'yı izleyen Buğra ve Savaşkan, İslami siyaset, dinsel retoriği, etik alanıyla sınırlamaya son verip yeniden tasarlamaya girişince, dini kimlik bir ilişki sermayesi halini aldı ve iş dünyasında yeni beliren ittifakları ve çatışmaları biçimlendiren bir unsur oldu demektedir (Buğra ve Savaşkan 2015: 95).

Öte yandan neoliberalizmle birlikte üretim süreçlerinin esnekleşmesi özellikle MÜSİAD'ın paternalist ilişkiler çerçevesinde kurduğu çalışma modeliyle oldukça uyumluydu. Özdemir (2006), MÜSİAD'ın Konya şubesi ile ilgili yaptığı alan araştırmasında, Müslüman iş adamı formüle etme çabasını İslam tarihine ve Peygamber'in yaşadığı döneme atıfla orijinal anlama yönelişle açıklamaya çalışıldığını ifade etmektedir. Pek çok kez de yinelenildiği üzere dini hassasiyetler birleştirici harç vazifesi görmekte ve piyasaya uygun iş yapan ekonomik aktörlerin manevi dayanağı olmaktadır (Özsöz, 2019: 87). MÜSİAD özellikle ekonomik bir model olarak Doğu Asya modelinin savunusunu yapmaktadır. Doğu Asya modelinin vurgulanan özellikleri arasında; “Batı tipi refah devleti uygulamalarının bulunmaması, aile değerleri, toplumsal uyum, millî kimlik” gibi temalar öne çıkmaktadır (Yarar'dan aktaran Aydın ve Sağıroğlu, 2012: 136).

Kısaca TÜSİAD ve MÜSİAD iki farklı geleneğin ve eğilimin temsilcileridir. TÜSİAD Batı tarzı bir ekonomi ve kalkınma modelini önemserken, MÜSİAD Doğu Asya modelini kendi için örnek olarak seçmektedir. Şunu da ilave etmek lazım ki Doğu Asya modelinin savunusu MÜSİAD'ın güncel söylemlerinde eski

şiddetinde değildir. Tam da bu noktada iki farklı işveren derneğinin dijital dönüşüme nasıl baktıkları önem kazanmaktadır. Her iki örgütün bu çerçevedeki modelleri ve politika önerilerinin neler olduğunu anlamak gereklidir.

Yöntem

Bu çalışmada eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılacaktır. Eleştirel söylem çözümlemesi geç 1980'lerde programatik bir gelişim ile Avrupalı söylem analizcileri Norman, Fairclough, Teun Van Dijk, Ruth Wodak öncülüğünde oluştu (Blommaert ve Bulcaen, 2000: 447). Özellikle eleştirel söylem çözümlemesinin dili, toplumsal bir pratik olarak kavrayışı dil ve toplumsal olan arasında güçlü ve ilişkisel bir bağ yaratır.

ESÇ “dili sosyal pratik” olarak görür (Fairclough/ Wodak, 1997) ve dil kullanımı bağlamının çok önemli olduğunu düşünür (Wodak 2000, Benke, 2000): “CDA söylemi – konuşma ve yazmada dil kullanımını – bir ' sosyal pratik olarak ele alır. Söylemi sosyal pratik olarak tanımlamak, belirli bir söylemsel olay ile onu çerçeveleyen durum(lar), kurum(lar) ve sosyal yapı(lar) arasındaki diyalektik bir ilişkiyi ima eder. Onlar tarafından şekillendirilir, ama aynı zamanda onları şekillendirir. Yani, söylem toplumsal olarak kurucu ve aynı zamanda toplumsal olarak şartlandırılmıştır- durumları, bilgi nesnelerini ve insanlar ile insan grupları arasındaki sosyal kimlikleri ve ilişkileri oluşturur (Wodak, 2001: 8).

Fairclough'a göre sosyal pratikler, genel ve soyut sosyal yapılar ile özel ve somut sosyal olaylar arasındaki ilişkiye 'aracılık eder'; sosyal alanlar, kurumlar ve örgütler, sosyal pratiklerin ağları olarak kurulur (Fairclough, 2008: 3). Fairclough (2008) üç söylemsel analitik düzey tespit eder: Tür, söylem ve stil... Söylemler, genellikle farklı sosyal aktör gruplarının farklı konumları veya bakış açılarıyla tanımlanabilen dünyanın (fiziksel, sosyal veya zihinsel) yönlerini yorumlamanın göstergebilimsel yollarıdır (Fairclough, 2008: 3). ESÇ, sosyal analizdeki eleştirel geleneği dil çalışmalarına taşır ve eleştirel sosyal analize, özellikle söylem ve söylem ile diğer sosyal unsurları katar (iktidar, ideolojiler, kurumlar, sosyal kimlikler vb.) (Fairclough, 2013: 178).

Çalışmamızın analiz kısmında TÜSİAD ve MÜSİAD tarafından pandemi döneminde dijital dönüşümle ilgili olarak yayımlanan raporlar, iktidar, sosyal aktör olarak konumları ve bakış açıları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Eleştirel Söylem Çözümlemesi ile daha detaylı bir analiz imkânı olmasına rağmen çalışmada, rapordaki metinsel kuruluşların sabitliği göz önünde

bulundurularak, kamu politikaları ve kalkınma eksenini, gösterenlerin menziline değerlendirilmiştir. Pek tabii ki TÜSİAD'ın çalışma kapsamına alınan raporu, daha tekil bir konu başlığına ve içeriğine sahipken, MÜSİAD'ın raporu daha genel bir çerçevede sunmaktadır. Buradaki temel karşılaştırma kıstası Pandemi döneminin iş çevreleri için dijitalleşmenin en önemli konu başlığı haline gelmesidir. Öte yandan bulgular kısmında pandemi öncesi dijitalleşme süreci için hazırlanmış TÜSİAD'ın genel politikalar öneren raporları da metinler arası bir okumanın bağlamına yerleştirilecektir.

Bulgular

Rekabet, Verimlilik, Esneklik: Dile Benden Ne Dilersen

MÜSİAD'ın *Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri* adlı Temmuz 2020'da yayımlanan raporunun iş dünyasının krizlerden fırsat çıkarma bakış açısını söylemsel düzeylerde ideolojik bir yeniden üretim şeklinde kullanıldığından bahsedilebilir. MÜSİAD Genel Başkanı Abdurrahman Kaan'ın rapordaki yazısından ilgili alıntı bu duruma örnek verilebilir:

Pandemi sürecinin ilk günlerinden itibaren, krizin ortaya çıkardığı olumsuzlukları orta ve uzun vadede fırsata çevirebilme imkânını hep birlikte ifade ediyoruz. Nitekim yılın ilk yarısında arz ve talep şoklarının yanı sıra finansal piyasalarda büyük bir dalgalanmaya neden olan bu sürecin; yılın ikinci yarısından itibaren nispeten normalleşeceğini, muhtemel toparlanmanın ise ancak yılın son çeyreğinde gerçekleşeceğini tahmin ediyorduk. Bu bağlamda; normalleşme adımlarının hızla atıldığı bu dönemde, Türkiye ekonomisinin de yılın ilk çeyreğinde %4,5 oranında büyüdüğünü tahlil ettik. Aynı dönemde Çin, ABD, Almanya, İtalya, Güney Kore, Japonya ve diğer G20 ülkelerinin yıllık veya çeyreklik bazda negatif büyümesini, mukayese açısından çok önemli görüyoruz. (*Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri 2020*).

MÜSİAD'ın diğer bir vurgusu ise Dijital Devrim'in pandemi sonrasında yeni normalin belirleyici düzlemi olacağıdır. Dijital Devrim'e karşı beklendiği üzere yaratacağı eşitsizlikler ya da platformların aşırı kârlarına karşı mesafeli bir söylemden çok, yer yer ütöpik tekno belirlenimci iyimser bir bakış açısı hakimdir. Özellikle evden çalışmaya olumlu bir anlam atfedildiği gözükmektedir:

Facebook geçenlerde “dünyanın her yerinde oturan Facebook çalışanları” gibi bir çalışma modeline geçeceğini ilan etti. Bu tür bir çalışma modeli salgın süresince, gerekli dijital yetkinlikleri, işgücünü fiziki olarak kendi ülkesine bulamayan Google, Amazon, IBM, Apple, gibi büyük teknoloji firmalarında daha da fazla yer bulacak. Çalışanlar; dijital yetkinlikler ve dijitalleşme

sayesinde fiziki olarak işe gitmek yerine, kendi ülkesinden, evinden global şirketlerde çalışma imkânı bulacaklar. Özetle dijitalleşme yaşam ve iş süreçlerimizde köklü bir değişime neden olacak. (*Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri*, 2020: 12).

Yine raporda yapay zekâ ekonomisi de kriz/fırsat diyalektiğinde ele alınmaktadır. Özellikle işgücünün robotlaşması olumlu bir gelişme olarak heyecanla karşılanmaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ, neredeyse sermayenin arzusunun yüce nesnesi haline gelmektedir ve bu haliyle teknolojik olanla ideolojik olanın lehim noktası oluşturmaktadır:

Yeni yıkıcı teknolojilerimizin ilki yapay zekâ, yani karar destek sistemleri. Gerçekleşmiş verilerden yola çıkarak bize en doğru kararları vermemizde bir altyapı sağlayan gelişmiş algoritmalar. Bir diğeri ise, bunun kadar önemli artırılmış gerçeklik yani gördüğümüz gerçekliğin üstüne göremediğimiz bilgileri bindirerek karar vermemize veya ne olup bittiğini anlamamıza imkân sağlayan, bilgiyi rahatça algılayacağımız formatta bize veren teknoloji. Dolayısıyla gördüğümüz gerçekler ve görmediğimiz ek bilgiler bir araya geldiğinde algımızı hızlandıran, karar vermemizi, harekete geçmemizi kolaylaştıran bir karar destek sistemi. Bu o kadar büyük bir değişim ki birtakım mesleklere olan ihtiyacı ortadan kaldıracak veya gerekli uzmanlık seviyesini azaltarak genç çalışanları 20 yıllık deneyimli çalışan kadar uzman hale getirecek, bir de üstüne en iyi karar destek sistemlerini işletecek hızlı bir dünyaya gidiyoruz (*Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri*, 2020: 22).

Raporun, özellikle yeni teknolojilerin sektörel analizine ilişkin bölümlerinde, bir tür sermaye biyopolitikasının da örtülü bir şekilde söylemsel yapılara sızdırıldığı görülmektedir. Bu sızıntı hali raporun Sağlıkta Dönüşüm kısmında embriyo halinden çıkmış, tamamlanmış bir yönelim görünümü kazanmaktadır. Maliyetlerin düşmesi rapordaki en önemli önceliklerdir.

Sağlık alanında gerçekleştirilecek dijital hamlelerle; Erken teşhis ve tedavi optimizasyonu ile insan ömrünün ve yaşam kalitesinin artması, Ulusal sağlık sistemleri üzerindeki mali yüklerin hafifletilmesi Sağlık deneyiminin kişiselleştirilmesi Sigorta risk oranlarının yeniden şekillendirilmesi, Sağlıkımı iyileştirmek için önleyici tedbirler alan hastaların daha doğru sigorta fiyatlamasına erişebilmesi mümkün olacak. Yapay zekâ sayesinde ilaç ve biyoteknoloji şirketleri ilaç geliştirme döngüsünü makine öğrenme algoritmaları ile kısaltma imkanına sahip. Yapay zekâ ile sektör ortalamasının 4 yıl aşağı çekilmesi ve %60 maliyet tasarrufu sağlanması mümkün gözüküyor. (*Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri*, 2020: 22).

Sağlıkta dönüşüm kısmında olduğu gibi kişiselleştirme olanakları raporun Perakende Dönüşüm kısmında da karşımıza çıkmaktadır. Örnekler ise dünya

çapındaki platformlardan alınmıştır.

Mağaza içi dijitalleşme sayesinde müşteriye aşırı segmente etme ve ona uygun hiperkişiselleştirilmiş çözümler hazırlama mümkün. 2016 sonunda denenen ve “Hangi müşteri en son ne zaman, hangi sıklıkta mağazaya girdi? Hangi reyonda daha çok vakit geçirdi? Kaç defa alışveriş yapmadan çıktı? Hangi ürünü arayıp da bulamadı?” gibi sorulara sağlıklı cevaplar veren AmazonGO uygulamasıyla oldukça ilginç sonuçlara erişilmiş durumda. Oldukça önemli sonuçlar elde edildi. CNBC'ye göre 2021 yılına kadar tamamen dijital AmazonGO mağazalarının sayısı 3 bini bulmuş olacak. Tahminler ise kasiyersiz perakende pazarının orta vadede 50 milyar dolara kadar büyüyebileceğini gösteriyor. (*Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri*, 2020: 45).

Özellikle “*as a service economy*” ve bulut teknoloji bir arada alınarak yine platform ekonomisinin devleri örnek olarak verilmektedir. Bu aynı zamanda hizmet sektöründeki büyük bir dönüşüme denk düşmektedir. Terimin arkasındaki anahtar kavramlar ise esneklik, rekabet ve verimliliklerdir.

Dijitalleşmenin işletme operasyonlarına en önemli yansımalarından biri de “*as a service*” (AaS) ekonomisidir. Özellikle son yıllarda bağımsız bulut platformları ile ön plana çıkan bu kavram, müşterilerin istediği zaman ayrılabilirdikleri ve yine istedikleri zaman dönebildikleri bir hizmet sistemine referans vermekte olup, dijital devrimin ruhunu en çok yansıtan kavramlardan biridir. Bu kavramın merkezinde geleneksel tek seferlik ürün satışı değil, ürünlerin abonelik tabanlı satın alınmasına dayalı “hizmet olarak” sağlandığı iş modelleri yer almaktadır. Bu doğrultuda şirketler, ihtiyaç duydukları işlev ve yetenekleri bir “hizmet” olarak satın alırken, ihtiyaç duymadıklarında sistemi askıya alabilme ya da sistemden çıkabilme imkanına sahiptir. Maliyetlere etkinlik kazandıran, verimliliği ve rekabetçiliği arttıran, altyapı ve uygulamalarda yeniliği teşvik eden bu yöntem sayesinde şirketler periyodik olarak gerçekleştirdikleri ve büyük finansal yükler anlamına gelen teknolojik dönüşümlerini bağımsız hizmet alıcılara devrederler (*Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri*, 2020: 45).

Sermayenin sınırsız kâr ve tekno iyimserliği raporda neredeyse okuyucuyu *cyber punk* evrenine sokmaktadır. Maliyetlerin sıfır noktasına geldiği, emeğin dışarıda bırakıldığı robotik bir iş dünyası tasviri metinde oldukça görünür biçimdedir. Teknolojiye karşı tüm libidinal arzu* serbest bırakılmış; adeta sermayenin cennetinin giriş kapısı olarak sunulmuştur.

Dijital çalışan arka planında, yapay zekâ, makine öğrenmesi, robot teknolojileri ve otomasyon teknolojilerini barındırır. Birçok rolün dijital ikizinin çıkartılarak elde edilen dijital çalışanlar ve insan çalışanlarla iş birliği içinde iş yapabilen ve anında iş değeri sağlayan bir iş modeli oluşturabilirsiniz. BT, servis masası veya mühendisleriniz tarafından önceden eğitilmiş dijital çalışanları iş başı

yaptırabilirsiniz. Dijital çalışanlar, özellikle müşteri hizmetleri, finans-muhasebe, BT ve İK uzmanlarının yanında, bankacılık, sigortacılık lojistik, e-ticaret ve sağlık sektörleri için biçilmiş kaftandır. Örneğin manuel tekrarlayan görevleri dijital çalışana yaptırarak %50'lik bir otomasyon potansiyeline sahip olan finans ve muhasebede en hızlı verimliliği elde edebilirsiniz. İş başı yaptırın. 7/24 ve 365 gün çalışmaya başlasın. Maaş, yemek, servis, mola istemeyen bu dijital çalışanlardan çok verim ve keyif alacağınıza inancım tam. Bu dijital çalışanın bir de asistanınız olduğunu düşünün. Alaaddin'in sihirli lambası gibi olmaz mı? Dile benden ne dersen” (*Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri*, 2020: 60).

MÜSİAD'ın raporunda bir normlar dizgesi ve kamu politikası önerisinden çok dijital devrimin sermayeye getireceği “olağanüstü” avantajları sakıncasız bir coşkuyla kucaklama söz konusudur. Toplumun refahı, kalkınma gibi unsurlardan çok az bahsedilmekte, dijital devrimin çalışma ortamına getireceği rekabet ve verimlilik unsurlarına odaklanılmaktadır. Kamu politikalarından çok, tekil örnekler ve platform devlerinin (Netflix, Amazon) modelleri üzerinde durulmuştur. Ulusal bir kamu politikasından ziyade bu platform devlerinin iş ve çalışma modelleri, iş dünyasında izlenecek patikalar ve örnek alınacak eğilimler olarak raporda öne çıkarılmaktadır.

Dijitalleşmede Katalizör Sektör: Yazılım Ekosistemi

TÜSİAD tarafından pandemi sürecinde yayımlanan *Türkiye'de Yazılım Ekosistemi'nin Geleceği (2021)* başlıklı raporda ise yazılım sektörü, diğer dijital ürün sektörlerini etkileyecek katalizör bir sektör olarak görülmektedir. Raporda özellikle yazılım sektörünün dijital sektörlerin hepsini etkileyeceği vurgulanmaktadır. Raporun giriş bölümünde MÜSİAD'ın hazırladığı rapordan farklı olarak dördüncü sanayi devrimi dönemselleştirilmesi kullanılmıştır. Dijital dönüşümün yakıcı etkisinin altına çizildiği raporda, artık her şirketin bir yazılım şirketi olduğu vurgusu hakimdir.

Kasım 2020 piyasa değerlerine göre aynı listeye bakıldığında ise ilk on şirketin yedisini teknoloji devleri olarak adlandırılan Apple, Microsoft, Alphabet, Amazon, Facebook, Alibaba ve Tencent oluşturmaktadır. Bu şirketlerin iş modelleri ve yetkinlikleri incelendiğinde ise rekabetçi üstünlüklerinin temelinde yaratıcı iş modelleri olmakla birlikte ürün ve hizmetlerinin en önemli

*Burada Deleuze ve Guattari'ye atıfla verili bir toplumsal üretim tarzında yasaklayıcı bir temsil sistemi altında faaliyet gösteren arzunun temsili yasaklayıcı gösterenini yerinden etmesi vurgulanmaya çalışılmıştır. Emeğe karşı sermaye, dolaşımdaki bir arzu biçimini almış ve onun için sahte olan yasakları yerinden ederek, doğal olmayan sınıfsal tabiiyet ilişkilerini bitimsiz, işçi sınıfı için ürkütücü bir gelecek tasavvuruna yerleşmiştir. Bir başka açıdan etik ve ahlaki kısıtlılıkları kendi lehine olacak şekilde işçi sınıfı aleyhine yerinden etmiştir.

bileşenin yazılım olduğu net bir şekilde görülmektedir. Bu sebeple günümüzde şirketlerin rekabet içerisinde yer almaya devam edebilmeleri için yazılımın gücünü kullanmaları, yazılım dünyasındaki gelişmeleri takip etmeleri ve bu alanda yetkin işgücüne sahip olmaları gerekmektedir. (*Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği*, 2021: 8).

Rapor, yazılım sektörüne rekabetçiliğin merkezde olduğu dilsel bir ifade biçimi çerçevesinde kurgulanmıştır. TÜSİAD raporunun MÜSİAD'ın raporundan farklılaşan yanı, katma değer, beşerî sermaye gibi dijital dönüşüme ilişkin içsel faktörlerden bahsedilmesidir.

Yazılım sektörü, nakdi sermaye değil beşerî sermayeye dayalı bir sektör olup, sektörün temelinde iyi yetişmiş insan kaynağı yatmaktadır. Özellikle son 20 yılda yaşanan hızlı dönüşüm ile bulut bilişim altyapılarının yaygınlaşması, Apple App Store, Google Play gibi pazar yerlerinin varlığı ile kolaylıkla sınır ötesi müşterilere ulaşılmasına imkân sağlanmıştır. Dijital ürün ve hizmetlerin hiçbir sınır olmadan bu kadar kolay yaygınlaşabiliyor olması ekonomik ve hukuki birçok konuyu beraberinde getirmiş olmakta birlikte genele bakıldığında gelişmiş birçok ülke için ciddi bir istihdam ve ihracat fırsatı yaratmıştır. (*Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği*, 2021: 10).

Raporda şeffaflık, kişiselleştirme ve esneklik kavramlarına sıkça yer verildiği görülmektedir. Ancak MÜSİAD'ın raporundan farklı olarak bu kavramlar etrafında şekillenen yazılım sektörünün kamuya yaratacağı etkiye de yer verilmektedir.

Yazılım sektörü, oluşturduğu ihracat hacminin yanı sıra tüm sektörlerde ve kamuda kaldıraç etkisi yaratmaktadır. Güçlü yazılım firmaları hem ürünleri ile firmaların dönüşümüne katkı sağlamak hem de yetişmiş yazılımcı kaynağı ile ekosistemi beslemektedir. Bunun yanında sağlık, savunma, eğitim gibi kamu kuruluşlarının dönüşümleri de yazılım çözümleri sayesinde hayata geçmektedir (*Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği*, 2021: 11).

Raporda şeffaflık, kişiselleştirme ve esneklik kavramlarına sıkça yer verildiği görülmektedir. Ancak MÜSİAD'ın raporundan farklı olarak bu kavramlar etrafında şekillenen yazılım sektörünün kamuya yaratacağı etkiye de yer verilmektedir.

Benzer bir biçimde insan faktörü raporda birden fazla yerde geçmektedir.

Yazılım sektörünün insan kaynağı ihtiyaçları da farklıdır. Niceliğin değil niteliğin çok daha ön plana çıktığı, uzaktan ve sınırlar ötesi çalışmada öncü konumdadır. Önümüzdeki dönemde tüm ülke ve sektörlerin en çok ihtiyaç duyacağı yetişmiş insan kaynağını oluşturan ve uluslararası mobilitenin en çok

olduğu bu sektörde insan kaynağı yetiştirmek kadar tutabilmek de şirketler ve ülkeler için kritik başarı faktörü konumundadır (*Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği*, 2021: 13).

Uzaktan, esnek, serbest çalışabilme modelleri görece daha nötr bir bakış açısıyla doğallaştırılmıştır.

Pandemi ile uzaktan çalışma kavramının en katı kurallı sektörlerde dahi uygulanmış olması bu eğilimi daha da hızlandırmaktadır. UpWork, Taskrabbit, Toptal gibi platformlarda milyonlarca kişi ve şirket eşleşiyor. Mesai kavramı olmaksızın, konumdan bağımsız ve genelde proje bazlı olan bu yeni çalışma kültürü, diğer bir deyişle Gig ekonomisi, yeni nesillerin beklentisi ve normal olarak karşımıza çıkıyor (*Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği*, 2021: 13).

MÜSİAD'ın raporundan diğer bir farklı yol ise yazılım sektöründeki yatırım dalgasından yararlanarak bir ülke stratejisi belirlenmesi talebinin dile getirilmesidir. Türkiye'nin yazılım sektörünün yaşam maliyeti açısından ve Avrupa ülkelerine coğrafi yakınlığından dolayı ciddi bir istihdam ve rekabet avantajına sahip olunacağı vurgulanmaktadır. Kamu teşvikleri, özel sektör ve yabancı girişim sermayeleri yatırımlarının yarattığı olumlu ekosistemin Türkiye'nin güçlü yanları olarak öne çıkarıldığı görülmektedir.

Türkiye, yüksek girişimciliğini yazılım sektörüne de yansıtması; uzun yıllardır devam eden ve artan teknokent yatırımları, kamu teşvikleri, özel sektör ve yabancı girişim sermayeleri yatırımları ile aktif ve büyüyen bir girişimcilik ekosistemi kurmuştur. Bu ekosistem içerisinde orta ve uzun dönemde küresel başarılar imza atabilecek ve yerli ekosistemin kapasitesini artıracak gelir, vergi, istihdam ve ihracat katkısı gösterebilecek birçok potansiyel şirket bulunmaktadır (*Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği*, 2021:13).

Yine MÜSİAD'ın raporundan farklı olarak TÜSİAD'ın raporunda kamu stratejilerine ayrı bir bölüm ayrılmış; ABD, Hindistan, İrlanda, Estonya, Kanada, Malezya örnekleri incelenmiştir. Raporun bu bölümünde üç temel strateji önerisi sıralanmıştır:

- 1) Ürünleşme Destekleri: Yerli firmaların ürün geliştirme ve yönetme yetkinliği kazanması.
- 2) Yazılımcı Ekosistemi: Yerli etkinliklerin artırılarak küresel yazılım ekosistemi için cazibe merkezi olması
- 3) Sektörün Stratejik Konumlandırılması: Sektörün stratejik bir sektör olarak ele alınarak katkısının maksimize edilmesi” (*Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği*, 2021:43).

*Dijital ekonomide üçüncü bir kategori, hizmetler sektöründe platformlar aracılığıyla devreye sokulan ve genellikle internet aracılığıyla araç çağırma, yemek teslimatı, evde onarım ve bakım işlerinde olduğu gibi çevrimdışı olarak gerçekleştirilen emek süreçlerini kapsayan gig ekonomisidir. Sağlam bir piyasası olan bu iş çeşidi teslimat, günlük işçilik ve günübirlik işleri içerir (Vallas ve Shor, 2020: 275).

Yazılımın mavi yakalı kesiminin oluşturulması, üniversitelerin ve hazinenin yatırım sektörüne yatırım yapması, devletin global yatırım yapan şirketleri desteklemesi de hükümetten beklenen talepler olarak sıralanmıştır. TÜSİAD'ın raporunun MÜSİAD'ın raporundan en önemli farkı bir normlar dizgesi ve kamu politikası strateji arzusudur.

Sonuç

Çalışmada incelenen her iki raporun dili ve söylemsel kuruluşu sermayeye içkin bir dile sahiptir. Pek tabii ki bu beklenen bir sonuçtur, öte yandan dilin tarafsızlığı, doğallaştırma dereceleri, ideolojik yakınsamaları birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Yine çalışmanın teorik kısmında söz edildiği gibi iki işveren derneğinin iki ayrı geleneğe ait olduğu savı yer yer raporlarda somutlaşmaktadır. TÜSİAD uzun bir süredir dijital dönüşüm üzerine raporlar yayınlamaktadır. Özellikle Erol Taymaz'a (2018) hazırlatılan rapor geniş bir öngörü ve kamu politikası stratejisinin gerekliliğini açıkça vurgulamıştır. Diğer dijitalleşme ile ilgili raporlarda da TÜSİAD'ın bu söylemsel eğilimi devam ettirdiğinden bahsedebiliriz. TÜSİAD, *Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği* raporunda yazılım sektörünü bir katalizör, anahtar bir sektör olarak ele almaktadır. MÜSİAD'ın aksine klientalizmden görece mesafeli bir uzaklıkta bulunması daha nötr ve istatistiki verilerle bezenmiş, hükümetten kamu politikası ve stratejisi kabul eden bir dil kurmalarına yol açmıştır. MÜSİAD ise *Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri* raporunda yapay zekanın yaratacağı yeni emek sömürü biçimleri ve gözetim biçimlerine karşı coşkulu bir arzu içindedir. Verimlilik, maliyet, işgücünde dönüşüm gibi kavramları bir fırsat penceresi çerçevesinde değerlendirmektedir. MÜSİAD raporunda, herhangi bir kamu politikası stratejisi talep etmekten uzaktır yer yer metne de konulmuş hükümete yönelik iltifatları politik konumlanışının var olan iktidarla uyumlu olduğunu göstermektedir. Agrawal vd. (2019) belirttiği gibi yapay zekâ ile birlikte ölçek ekonomilerinde büyük olmak avantajdır. TÜSİAD ve MÜSİAD da raporlarında verdikleri dev dijital şirket örneklerinde bu öngörüü paylaşmaktadır. MÜSİAD'ın hazırladığı raporda pandeminin hızlandırdığı dijital dönüşüm, istihdam katma değer açısından ele alınmazken, ana yönelimleri farklı olmamakla (verimlilik, esneklik) birlikte TÜSİAD raporunda bu başlıklara ayrı bölümler halinde değinilmektedir. Yazılım ekosisteminin kalkınma ile ilişkisini de kuran TÜSİAD, özellikle beşerî sermayeye yapılacak yatırımın gerekliliği üzerinde durmaktadır. Sonuç olarak ortak ve birbirinden çatallaşan yönelimlere sahip olan iki rapor aynı sorunu farklı söylemsel

kalıplarla kurmuş, faklı öngörüler sunmuştur. Elbette sermaye fraksiyonları arasındaki bu söylemsel kuruluş, uluslararasılaşma, dijitalleşme ve ölçek bakımından daha sonraki çalışmalarda daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Agrawal, Ajay vd. (2019). Geleceği Gören Makineler Yapay Zeka Ekonomisine Giriş. Çev., Mustafa Ürgen. İstanbul: Babil Kitap.
- Andrew, V. Edwards (2020). Dijital Her Şeyi Yok Ediyor Robotlar, Büyük Veri ve Algoritmalar Geleceğimizi Nasıl Değiştiriyor. Çev., Melih Yener. İstanbul: Siyah Kitap.
- Ayhan, Berkay ve Sağiroğlu, Seher (2012). " İslami Burjuvazinin Siyasal İktisadı: MÜSİAD Örneği". Praksis, Sayı: 27. 117-144.
- Bag, Surajit vd. (2021). "Key Resources for Industry 4.0 Adoption and its Effect on Sustainable Production and Circular Economy: An Empirical Study". Journal of Cleaner Production, Vol: 281. 1-12.
- Blommaert, Jan ve Bulcaen, Chris (2000). "Critical Discourse Analysis". Annual Review of Anthropolgy, Vol: 29. 447-466. Buğra, Ayşe ve Osman, Savaşkan (2015). Türkiye'de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası. Çev., Bülent. Doğan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, Ayşe (1998) "Class, Culture, and State: an Analysis of Interest Representation By Two Turkish Business Associations". Int. J. Middle Eastern Studies, Vol: 30. 521-539.
- Cesare, Donatella Di (2020). Egemen Virüs Kapitalizm Nefessiz Bırakır. Çev., Balkır. Uysal. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Çepel, Zuhale Ünalp (2018). "1970'lerin Türkiye'sinde Sivil Toplum Devlet İlişkileri: TÜSİAD Örneği" Contemporary Issues in International Relations, Politics and Law. Erkan Doğan ve Günay Gönüllü (Der.) içinde. London: IJOPEC. Fairclough, Norman (2013). "Critical Discourse Analysis and Critical Policy Studies". Cultural Policy Studies, Vol: 7 (2). 177-197.
- Fairclough, Norman (2008). "A Dialectical-Relation Approach to Critical Discourse Analysis in Social Research" Methods of Critical Discourse Studies. R. Wodak & M. Meyer (Der.) içinde. London: Sage.
- Fuchs, Christian (2021) Dijital Kapitalizm Çağında Marx'ı Yeniden Okumak. Çev., Diyar Saraçoğlu. İstanbul: Notabene Yayınları.
- Gürgen, Melehat Kutun (2013). "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikalarının Uygulanması Sürecinde Bir Yönetim Stratejisi Olarak Apolitizasyon ve Depolitizasyon". Praksis, Sayı 31-33. 43-67.

- Işık, Gülcan (2018). "Baskı Grubu ve Siyaset İlişkisi: TÜSİAD'ın 2002 Yılı Türkiye Siyasal Hayatı İçindeki Yeri". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 46/Bahar. 141-171.
- Jessop, Bob (2021). "Hayli Bir Meta Olarak Bilgi Polanyici Bir Yaklaşımın Katkıları ve Sınırları" 21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak Bir Siyasi Poje Olarak Piyasa Ekonomisi. (Der.) Ayşe Buğra ve Kaan Ağartan içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kozanoğlu, Hayri (2020). COVID 19 Sürecinde Dünya Ekonomisi. Pandemi ve COVID 19 (Der). O. Şadi Yenen ve Selim Badur içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lee, Edward Ashford (2018). İnsan ve Teknoloji Arasındaki Yaratıcı Ortaklık Dijital Ruh. Çev., Avni Uysal ve Gizem Uysal. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- MÜSİAD (Müstakil İş adamları Derneği). (2020). Dijital Dönüşümün İş Süreçlerine Etkileri. İstanbul: MÜSİAD.
- O'Neil, Cathy (2020). Matematiksel İmha Silahları Büyük Veri Eşitsizliği Nasıl Arttırıp Demokrasiyi Tehdit Ediyor. Çev., Akın Emre Pilgir. İstanbul: Tellekt.
- Özsöz, Cihad. (2019). Kutsal ve Kural MÜSİAD Kayseri Şubesi , Örneğinde Yeni Muhafazakâr Orta Sınıfın Dönüşümü. İstanbul: Libra.
- Özdemir, Şennur (2006). MÜSİAD Anadolu Sermayesinin Dönüşümü ve Türk Modernleşmesinin Derinleşmesi. Ankara: Vadi Yayınları
- Polanyi, Karl (2020). *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal Ve Ekonomik Kökenleri*. Çev., Ayşe Buğra. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Srnicek, Nick ve Williams, Alex (2017). Geleceği İcat Etmek Post kapitalizm ve Çalışmanın Olmadığı Bir Dünya. Çev., Ahmet A. Sabancı. İstanbul: Deli Dolu Yayınları.
- Schwab, Klaus (2020). Dördüncü Sanayi Devrimi. Çev., Zülfü Dicleli. İstanbul: Optimist.
- Taymaz, Erol (2018). Dijital Teknolojiler ve Ekonomik Büyüme Dijital Teknoloji Sektörlerinde Türkiye'nin Konumu, Fırsatları, Seçenekleri. İstanbul: TÜSİAD.
- Türk, Eylem (2009). TÜSİAD Patronlar Kulübü Ekonomi ve Siyasetin Merkezindeki Bir Derneğin Öyküsü. İstanbul: Alfa Yayınları.
- TÜSİAD (Türkiye Sanayi ve İsadamları Derneği) (2021). Türkiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği. İstanbul: TÜSİAD. Vallas, Steven

ve Shor, Juliet B. (2020). "What Do Platforms Do?". Annual Review of Sociology, Vol:46. 273-294.

Witheford, Nick Dyer (2019). Siber Proleterya Dijital Girdapta Küresel Emek. Çev., Eylem Akçay İstanbul: Z Yayıncılık.

Wodak, Ruth (2002). Aspects of Critical Discourse Analysis. London: Sage.

Yankaya, Dilek (2018). Yeni İslami Burjuvazi. İstanbul: İletişim Yayınları.